

А. В. Рубанздобувач навчально-науково-виробничого центру
Національного університету цивільного захисту України

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: РОЗРОБКА ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО МЕХАНІЗМУ

У статті удосконалено процеси державного регулювання у сфері національної безпеки через розробку та впровадження відповідного ефективного механізму в Україні. Зокрема, досліджено думки науковців стосовно змістовної сутності механізму державного регулювання у сфері національної безпеки. Виявлено складові частини механізму державного регулювання у сфері національної безпеки. Виокремлено етапи функціонування механізму державного регулювання у сфері національної безпеки. Описано основні тенденції державного регулювання у сфері національної безпеки в Україні у контексті його удосконалення завдяки розробленому дієвому механізму.

Ключові слова: державне регулювання, механізм, сфера державної безпеки, етапи, тенденції.

Постановка проблеми. Національна безпека є запорукою стабільного соціально-економічного розвитку держави, виходячи з того, що саме безпека громадянина, суспільства та держави загалом дозволяють забезпечити та підтримати належний рівень захищеності населення і територій від різнохарактерних загроз і небезпек. У свою чергу, дієве державне регулювання у сфері національної безпеки є неможливим без відповідних ефективних механізмів його реалізації. Вищезазначене підтверджує виняткову актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом останніх років питання забезпечення національної безпеки та різні напрями її забезпечення досліджувалися численними вченими, зокрема такими, як: С.О. Андреев, О.О. Давидюк, С.І. Руснак та ін.

Однак все ще не вирішеними залишаються питання розробки дієвих механізмів, які дозволили б підвищити її загальний рівень.

Мета статті. Відповідно, метою роботи є удосконалення процесів державного регулювання у сфері національної безпеки через розробку та впровадження ефективного механізму в Україні.

Досягнення поставленої мети зумовлює вирішення відповідної низки завдань:

- дослідити думки науковців стосовно змістовної сутності механізму державного регулювання у сфері національної безпеки;

- виявити складові частини механізму державного регулювання у сфері національної безпеки;

- виокремити етапи функціонування механізму державного регулювання у сфері національної безпеки;

- описати основні тенденції державного регулювання у сфері національної безпеки в Україні у контексті його вдосконалення завдяки розробленому дієвому механізму.

Виклад основного матеріалу. Розгляд різнопланових авторських думок щодо того, яким чином можна управляти безпекою в суспільстві або процесами в сфері національної безпеки, дозволяє сформулювати їх сумарну оцінку.

По-перше, частина дослідників прирівнюють процес впливу на національну безпеку до спеціалізованого виду політики (політики безпеки).

По-друге, низка дослідників вважають, що вплив на національну безпеку є рівноцінним або синонімічним впливу держави. Хоча слід підкреслити, що інші фахівці виділяють цілий спектр недержавних підходів у цьому контексті.

По-третє, деякі дослідники фактично прирівнюють вплив на національну безпеку до механізму цього впливу [1; 2].

Виходячи з наведеного вище, доцільно спочатку виділити механізм, внутрішньо притаманний будь-якому впливу на національну безпеку, а потім в кожному окремому компоненті цього механізму виявити й описати властиві йому тенденції. Таким чином, виникає можливість

повноцінно описати основні тенденції державного регулювання у сфері національної безпеки в Україні.

Так, має сенс формування механізму державного управління у сфері національної безпеки України. Цей механізм доцільно розкласти на декілька етапів.

На першому етапі потреби різних об'єктів у безпеці після усвідомлення цієї необхідності трансформуються в інтереси (усвідомлені потреби). На другому етапі на основі сформованих інтересів різнохарактерні суб'єкти, що впливають на національну безпеку, визначають важливі критерії і формулюють цілі, які необхідно досягти в рамках державного регулювання у сфері національної безпеки. На третьому етапі відбувається визначення норм, засобів, способів і методів (якщо їх недостатньо, то виробляються нові, а якщо достатньо – то відбувається їх необхідне коригування), що будуть застосовуватися в процесі реалізації поставлених цілей. На четвертому етапі здійснюється безпосередній практичний вплив на об'єкт регулювання (національну безпеку). І на останньому, п'ятому, етапі реалізується зворотний зв'язок, коли інформація щодо досягнутого результату (тобто про зміни в об'єкті регулювання) надходить до суб'єктів регулювання та порівнюється з базовими інтересами [2; 4].

Шляхом попереднього аналізу вдалося виявити ряд тенденцій державного регулювання у сфері національної безпеки в суспільстві України на першому етапі (етапі формування потреб й інтересів у безпеці).

На другому етапі функціонування механізму державного регулювання у сфері національної безпеки визначені потреби й інтереси об'єктивно викликають необхідність у суб'єктів регулювання формувати відповідні, важливі критерії та здійснювати ефективне цілепокладання щодо впливу на національну безпеку. Так, фахівці вважають, що чим об'єктивніше будуть досліджені потреби й інтереси громадянина, соціальних груп і суспільства, тим суб'єкт регулювання в цілепокладанні (виборі пріоритетів) більш достовірно опише кінцеву ситуацію, досягнення якої повинна прагнути саморегульована функціонуюча система. Тобто розробка плану-образу бажаного стану національної безпеки з набором параметрів і фактів, а також формулювання відповідної групи цілей відповідатиме потребам та інтересам національної безпеки. Отже, стосовно національної безпеки

очевидною є тенденція об'єктивної залежності ефективного цілепокладання безпеки в суспільстві від рівня та якості осмислення національних інтересів [1; 3].

Формування ефективного прогнозу перспективного рівня національної безпеки залежить від здатності суб'єкта регулювання визначати характер і спрямованість передбачуваних дій самоорганізованих соціальних структур. Так, національна безпека не може удосконалюватися без комплексного моніторингу її стану й динаміки, а також без створення алгоритмізованої інформаційно-аналітичної системи розвитку безпеки в суспільстві. Важливими компонентами цієї технології є такі:

- аналіз традицій народу як об'єкта регулювання, а також його стану;
- аналіз стану, цілей і перспектив конкурентних об'єктів;
- аналіз стану пов'язаних (суміжних) об'єктів;
- аналіз ресурсного потенціалу тощо.

Причому для пошуку цілей, прогнозування і державного регулювання протягом останніх років почали використовуватися найсучасніші інтелектуальні технології експертного типу (форсайт-технології). Для формулювання цілей і виділення пріоритетів державного регулювання, зокрема у сфері національної безпеки, стали розроблятися вимоги до процедури і були прийняті відповідні організаційно-регулюючі рішення.

Також слід зазначити, що програмно-цільове регулювання національної безпеки (відомо, що державні й відомчі цільові програми нині є основними інструментами державної політики) об'єктивно передбачає комплексний облік світоглядної, наукової й експертно-аналітичної складової частини діяльності щодо впливу на національну безпеку. У зв'язку з цим формула «адаптація національної економіки до світового ринку» виглядає більш доцільним пріоритетом реорганізації української економіки, оскільки орієнтація тільки на ринок, як показує практика багатьох країн, зазвичай руйнує національні економіки. Тобто, як і в економіці, так і в сфері безпеки необхідно діяти комплексно, зберігаючи національні традиції й ті особливості, які здатні відрізнити і створити конкурентні переваги вітчизняної системи національної безпеки [3; 4].

У цьому контексті необхідно сформулювати тенденцію на третьому етапі механізму державного регулювання в сфері національної безпеки – регулюючий вплив на сферу безпеки є високоефективним тільки тоді, коли він вті-

лює у собі продумано підібрані норми, засоби й методи, які будуть застосовуватися в процесі реалізації поставлених цілей. Нижче сутність такої тенденції розкрито більш детально.

По-перше, є сенс уважати, що дії суб'єктів забезпечення національної безпеки щодо її регулювання, насамперед, повинні базуватися на правових актах держави. Норми права є особливим різновидом соціальних норм (поряд із нормами моралі, нормами певних недержавних, соціальних спільнот) і тому повною мірою на практиці регулюють національну безпеку. Від інших норм їх відрізняють: загальний характер, своєрідна знеособленість, а також поширення на всіх учасників суспільних відносин незалежно від їх волі і бажання.

Крім того, необхідно виділити іншу групу норм, які викладені в нормативних документах, статутах організацій і об'єднань, внутрішньовідомчих інструкціях, наказах і постановах силових структур. З певною часткою умовності в них встановлюються норми і розмежовуються функції та повноваження різних суб'єктів державного регулювання щодо захисту особистості, суспільства та держави від можливих небезпек і загроз. Вкрай важливо узгодження їх дій, що виконують судові органи влади. Крім того, слід враховувати, що на безпеку чинять неабиякий вплив т. зв. неписані норми, виражені в традиціях, звичаях, менталітеті громадян.

По-друге, модернізація засобів, що застосовуються для регулювання суспільних відносин, прямо впливає на стан суспільства і безпеку в ньому.

По-третє, необхідно відзначити, що чим ефективніше використовуються невійськові засоби забезпечення національної безпеки, тим менш імовірним є використання військової сили у врегулюванні конфліктних ситуацій. Дійсно, сучасна концепція міжнародної безпеки орієнтує світове співтовариство, а також регіональні та національні суб'єкти політики на пріоритетне використання всього арсеналу політичних, невійськових засобів і методів захисту від небезпек і загроз (всю сукупність способів забезпечення національної безпеки прийнято ділити на дві великі групи: невійськові і військові). Отже, максимальний розвиток невійськових методів регулювання національної безпеки України забезпечить збереження життя громадян і матеріальних цінностей суспільства і загалом здатне прискорити розвиток українського суспільства [1–3].

По-четверте, вибір методу регулювання національної безпеки в суспільстві перебуває в тісному взаємозв'язку з очікуваним результатом. Так, наприклад, метод «балансу інтересів» передбачає таку діяльність держави, країни з реалізації національних інтересів, що не обмежувала б реалізацію національних інтересів інших соціумів. Іншими словами, «баланс інтересів» вимагає узгодження діяльності багатьох суб'єктів забезпечення безпеки з реалізації національних інтересів, досягнення.

Мала практична ефективність використання цього методу в забезпеченні національної безпеки вимагає вироблення інших методів, зокрема методу «спільних інтересів». Так, метод «спільних інтересів» передбачає спільну діяльність багатьох суб'єктів безпеки з реалізації спільних інтересів. Спочатку такими загальними інтересами були:

- глобальні екологічні проблеми;
- нерозповсюдження ядерної й іншої зброї масового знищення;
- освоєння космічного простору;
- ліквідація наслідків природних катаклізмів тощо.

Сьогодні до кола спільних інтересів дедалі більше залучаються проблеми економічного, соціального, військового, демографічного й політичного характеру.

На четвертому етапі функціонування механізму державного регулювання у сфері національної безпеки здійснюється саме практичний вплив на об'єкт регулювання, тобто на безпеку в суспільстві. Відповідно, на цьому етапі існує можливість сформулювати таку тенденцію: ефективність національної безпеки підвищується тоді, коли збільшується ресурсна база, використання мережі Інтернет і присутній інституційний характер цієї діяльності [1; 3].

На п'ятому етапі функціонування механізму державного регулювання у сфері національної безпеки – здійснення зворотного зв'язку від об'єкта до суб'єкта регулювання (коли інформація про отриманий результат надходить до суб'єктів і порівнюється з базовими інтересами) – працює така тенденція: ступінь об'єктивності інформації про національну безпеку безпосередньо залежить від кількості, якості та способу «доставки» джерел цієї інформації до суб'єкта регулювання.

У цьому контексті, по-перше, очевидно, що ступінь об'єктивності інформації про національну безпеку безпосередньо залежить від кількості джерел цієї інформації.

По-друге, існує пряма залежність якості інформації про стан національної безпеки від ступеня залученості до сфери безпеки громадськості та засобів масової інформації. Фактично обсяг і точність інформації можуть бути отримані тільки за наявності безлічі зацікавлених у її отриманні осіб, органів, інститутів.

По-третє, обрані способи «доставки» інформації вищому керівництву про стан національної безпеки залежать від політичної системи і демократичного характеру її державного устрою [2; 4].

Висновки і пропозиції. Отже, результатом проведення нашого дослідження стали такі висновки.

Досліджено думки науковців стосовно змістовної сутності механізму державного регулювання у сфері національної безпеки. Підкреслено, що доцільно спочатку виділити механізм, внутрішньо притаманний будь-якому впливу на національну безпеку, а потім в кожному окремому компоненті цього механізму виявити й описати властиві йому тенденції.

Виявлено складові частини механізму державного регулювання у сфері національної безпеки: об'єкт і суб'єкт регулювання (національна безпека і держава відповідно), норми, засоби, способи і методи.

Виокремлено етапи функціонування механізму державного регулювання у сфері національної безпеки. Показано, що на першому етапі потреби різних об'єктів у безпеці після усвідомлення цієї необхідності трансформуються в інтереси. На другому етапі на основі сформованих інтересів різнохарактерні суб'єкти, що впливають на національну безпеку, визначають

важливі критерії і формують цілі, які необхідно досягти у межах державного регулювання у сфері національної безпеки. На третьому етапі відбувається визначення норм, засобів, способів і методів, які будуть застосовуватися в процесі реалізації поставлених цілей. На четвертому етапі здійснюється безпосередній практичний вплив на об'єкт регулювання (національну безпеку). На п'ятому етапі реалізується зворотний зв'язок, коли інформація щодо досягнутого результату (тобто про зміни в об'єкті регулювання) надходить до суб'єктів регулювання та порівнюється з базовими інтересами.

Описано основні тенденції державного регулювання у сфері національної безпеки в Україні у контексті його удосконалення завдяки розробленому дієвому механізму. Підкреслено, що зазначені тенденції зумовлюють максимальну дієвість і результативність державного управління у сфері національної безпеки.

Список використаної літератури:

1. Андреев С.О. Цивільний захист як напрям державної політики з питань національної безпеки: аналіз законодавчих новацій. *Стратегічні пріоритети*. 2015. № 4. С. 24–28.
2. Давидюк О.О. Соціальна безпека: проблеми теоретичного аналізу та побудови системи показників. Київ : Абрис, 2002. 158 с.
3. Дергачова В., Савельєв М. Моніторинг національного розвитку як фактор економічної безпеки держави. *Економіка України*. 2010. № 1. С. 19–28.
4. Руснак І.С., Хижняк В.В. Національна безпека та підвищення обороноздатності України в контексті нових викликів і загроз. *Стратегічна панорама*. 2015. № 1. С. 12–20.

Рубан А. В. Совершенствование процессов государственного регулирования в сфере национальной безопасности: разработка и внедрение эффективного механизма

В статье усовершенствованы процессы государственного регулирования в сфере национальной безопасности путем разработки и внедрения соответствующего эффективного механизма в Украине. В частности, исследованы разнохарактерные точки зрения относительно содержательной сущности механизма государственного регулирования в сфере национальной безопасности. Выявлены составляющие механизма государственного регулирования в сфере национальной безопасности. Выделены этапы функционирования механизма государственного регулирования в сфере национальной безопасности. Описаны основные тенденции государственного регулирования в сфере национальной безопасности в Украине в контексте его совершенствования благодаря разработанному действенному механизму.

Ключевые слова: государственное регулирование, механизм, сфера государственной безопасности, этапы, тенденции.

Ruban A. V. Improvement of the processes of state regulation in the sphere of national security: development and deployment of the effective mechanism

The processes of state regulation in the sphere of national security of Ukraine by development and deployment of the corresponding effective mechanism are improved in the article. In particular, various points of view of substantial essence of the mechanism of state regulation in the national security sphere are investigated. The components of the mechanism of state regulation in the national security sphere are revealed. The stages of functioning of the mechanism of state regulation in the national security sphere are allocated. The top trends of state regulation in the national security sphere in Ukraine in the context of its improvement thanks to the developed effective mechanism are described.

Key words: state regulation, mechanism, state security sphere, stages, trends.